

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
О СВІТА

О. В. Єременко
А. В. Лупійчук
Н. І. Черсунова
О. П. Перевертун

Українська література

Literature

9
клас

Експерти, які здійснили експертизу даного підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»:

Авраменко Н. І., методист методичного кабінету відділу освіти Борзнянської районної державної адміністрації Чернігівської області;

Рубаненко Н. Л., учитель Комунального закладу «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 5» Бобринецької міської ради Кіровоградської області, Старший учитель.

Авторська концепція підручника (тільки для проекту)

Сучасна освітня політика підтримує педагогіку партнерства та інновації, що спрямовані на результативне навчання. Це, у свою чергу, вимагає інших підходів до видань, що необхідні вчителю, передусім нового типу підручника, який буде корелювати з сучасними критеріями і стане підґрунтям принципово іншого типу навчання.

У даному проекті підручника навчальний матеріал передбачає наступні етапи навчання.

Перший етап — підготовка до сприйняття художнього твору. Учні пропонуються замислитися над «літературними стереотипами», твердженнями, які ментально склалися і поширено побутують. Вони не завжди мають негативний підтекст, проте принципи критичного мислення передбачають необхідність сумніватись у будь-якому твердженні. На цьому ж етапі учні ознайомлюються з характеристиками певної літературної доби та біографією автора.

Наступний етап — читання тексту, коли учень має відповісти на запитання за змістом твору, щоб глибше його зрозуміти і краще розібратися в його особливостях.

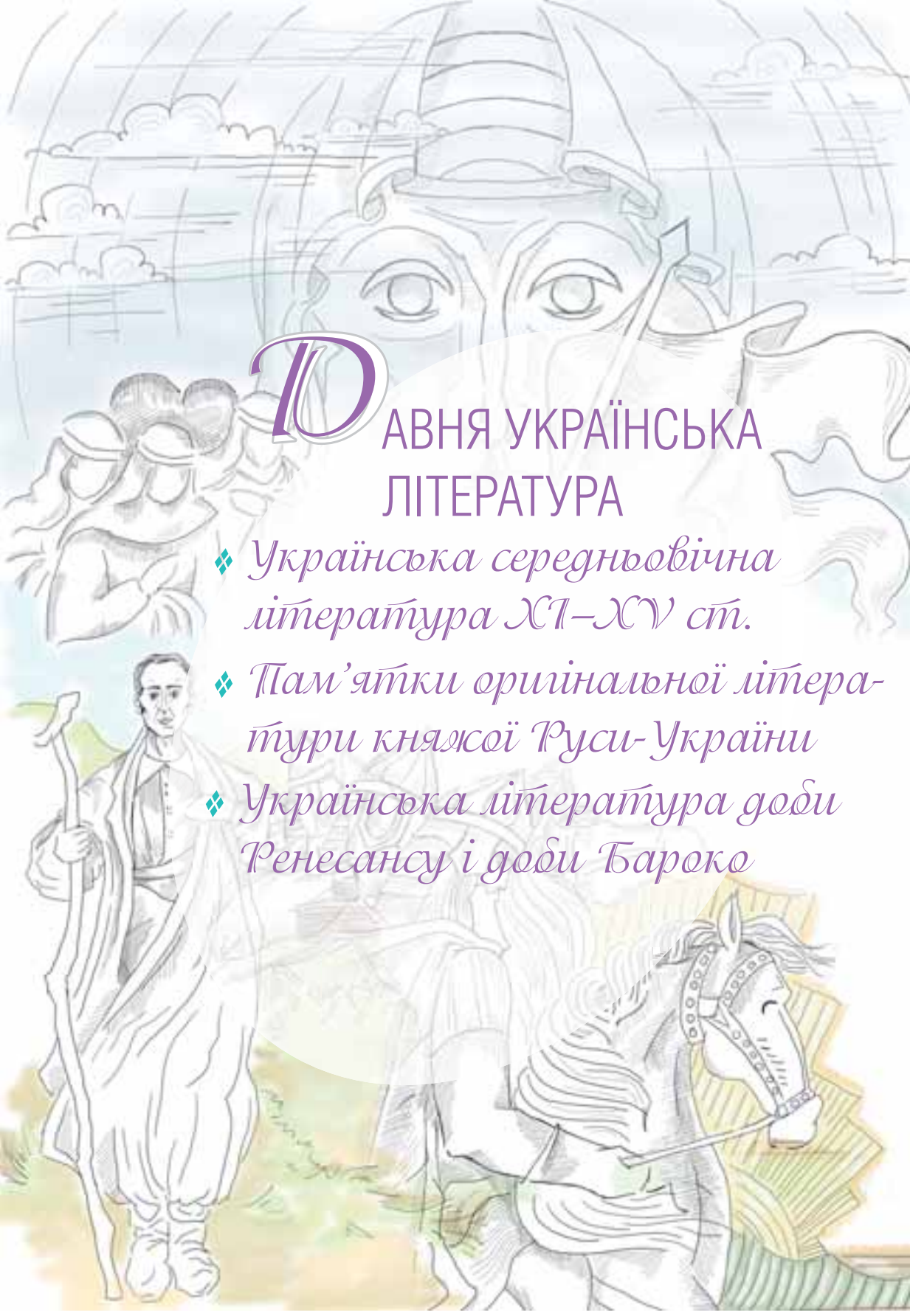
На третьому етапі — підготовка до аналізу прочитаного твору — учням надається інструментарій у вигляді визначень теоретико-літературних понять, міждисциплінарних завдань, цікавих фактів. Під час аналізу художнього твору переважають проблемні й творчі завдання: рубрики «Література в колі муз», «Інтернет-довідка», «Варто подискутувати», «Мовленнєвий тренажер», робота у групах, коли формуються навички «експертів», що досліджують певні явища і презентують результати спільної роботи.

Підсумковий етап до кожної теми пропонується у вигляді творчого завдання — написання підсумкового есе на тему, де поєднуються оцінка й аналіз, вагомість надається висловлюванню власної думки, а темами буде спростування або підтвердження сформульованої на початку тези. Міні-твір у вигляді есе готує учнів до найскладнішої частини ДПА (ЗНО) — власного висловлювання.

Єременко О. В.

Українська література: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл./ О. В. Єременко, А. В. Лупійчук, Н. І. Черсунова, О. П. Перевертун. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2017. — с. : іл.

© Єременко О. В., Лупійчук А. В.,
Черсунова Н. І., Перевертун О. П., 2017
© Видавничий дім «Освіта», 2017

ДАВНЯ УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

- ❖ *Українська середньовічна література XI–XV ст.*
- ❖ *Пам'ятки оригінальної літератури княжої Русі-України*
- ❖ *Українська література доби Ренесансу і доби Бароко*

УКРАЇНЬСЬКА СЕРЕДНЬОВІЧНА ЛІТЕРАТУРА XI–XV СТОЛІТЬ

ПІДТВЕРДИТИ ЧИ СПРОСТУВАТИ

- Прийняття християнства сприяло розквіту культури в Київській Русі.

підтвердити

спростувати

- У притчах утверджуються моральні цінності.

підтвердити

спростувати

Розвиток писемності після хрещення Руси-України (988 рік)

Прийняття християнства як державної релігії в 988 році стало важливим етапом в історії Київської Русі. Упродовж майже трьох десятиріч правління князя Володимира ствердилося панування нової віри. Християнізація позитивно вплинула на визнання Великого Київського князя в Європі.

Запровадження християнства змінило напрям розвитку давньоруської культури. Ще до 988 року на Русі існували науки та мистецтва, однак християнська релігія спрямувала їх у нове річище. Монастирі стали осередком, де перебувала тогочасна творча і наукова інтелігенція — ченці, серед яких були перші поети й історики, художники й архітектори, лікарі й філософи. Основний документ,

■ Ф. Ковалишин. Колишня будівля братської школи

що керував життям монастирських громад, — статут, був запроваджений уже у другій половині XI століття, зобов'язував їх започатковувати бібліотеки, школи, іконописні майстерні, лікарні.

Важливою складовою історії культури Київської Русі став розвиток писемності та розповсюдження грамоти. Хоча власна писемність сформувалася ще до прийняття християнства та незалежно від нього, але використовувалася переважно з практичною метою, наприклад, у майнових справах. А от із введенням нової релігії на Русі стають необхідними богослужбові книги: Євангелія, Псалтирі, Апостоли, збірники піснеспівів. Потреби в християнській церковній літературі зростають і в зв'язку з поширенням шкільної освіти.

Уже в першій половині XI ст. розповсюджуються переклади з грецької мови як церковних, так і світських творів, створюється власна церковна література та літописи. Найдавніші відомі нині рукописні книги Київської Русі — Остромирове Євангеліє та Ізборники Святослава.

Найстаріша церковна книга, що дійшла до нас з часів Київської Русі, — **Остромирове Євангеліє**.

Пам'ятку переписав диякон Григорій у 1056–1057 роках зі староболгарського оригіналу для новгородського посадника Остромира — родича тогочасного київського князя Ізяслава Ярославича. На останній сторінці укладач і переписувач рукопису зазначив своє авторство, а також указав, що почав свою працю 21 жовтня 1056 року і закінчив 12 травня 1057 року.

■ Друкарський верстат Львівського братства

Перші відомі давньоруські книги були створені на пергаменті — шкірі, яку перед тим довго обробляли хімічно й механічно. Писали їх спеціальними чорнилами на основі залізного купоросу. Написаного не можна було витерти, його доводилося лише зішкрібати. Пергамент почали використовувати ще у II столітті до нашої ери.

ПРЯМА МОВА

Слава тобі, Господи Царю Небесний, що сподобив мене написати Євангеліє се. Писати почав в рік 1056, а завершив в рік 1057. Написав же Євангеліє се рабу Божому, нареченому при хрещенні Йосип, а мирське ім'я — Остромир, своякові Ізяслава князя. /.../ Я, Григорій, диякон, написав Євангеліє се. Тож, якщо майстерніше напишете, не судить мене, грішного.

Післямова до
Остромирова Євангелія

не була намальована. *Буквиці* (заголовні букви збільшеного розміру) яскраво розфарбовані фарбами, що не тьмяніють (зеленою, червоною, блакитною й білою), і обведені чистим золотом. Кожна з них зображує голови казкових птахів, екзотичних тварин — крокодилів і саламандр, іноді в складний орнамент вписані людські обличчя.

Саме Київ був місцем, де в художників і переписувачів була можливість виконати подібний шедевр, адже в XI ст. у Києві при Софійському соборі діяла велика бібліотека, яка містила близько 950 томів та великокняжий скрипторій (майстерня рукописних книжок), де працювали кваліфіковані переписувачі, перекладачі та мініатюристи. Одні писали книги уставом, інші ілюстрували їх кольоровими мініатюрами, заставками й ініціалами з орнаментами. У київських майстернях і було виготовлене Остромирове Євангеліє.

Переписування книг вимагало ретельності й часу. Остромирове Євангеліє написано *уставом* (чітким парадним шрифтом) і є справжнім витвором мистецтва. Рукопис складається з майже трьохсот аркушів пергаменту. В Євангелії мало бути зображено чотирьох його творців за візантійською традицією, в Остромировому ж є майстерні мініатюри із зображенням трьох євангелістів: Івана, Марка, Луки. Для четвертого, Матвія, було залишено чистий аркуш, з невідомих причин мініатюра так і

Мініатюри й орнаменти Пересопницького Євангелія

Першою давньоукраїнською книгою енциклопедичного характеру вважається **«Ізборник Святослава 1073 року»**. Цей унікальний рукопис разом з Остромировим Євангелієм і другим **«Ізборником Святослава 1076 року»** належить до найдавніших точно датованих пам'яток писемності Київської Русі, які збереглися до нашого часу. Рукопис вишукано оформлений, оздоблений різнобарвними заставками, малюнками, буквицями з використанням фарб і золота.

Ізборник складається із виписок зі Святого Писання і творів авторитетних візантійських богословів: у формі запитань та відповідей порушено широке коло проблем християнського світогляду, моральних норм поведінки. За змістом Ізборник Святослава — своєрідна «богословська енциклопедія», у якій тогочасний читач міг знайти відповіді на запитання, які його хвилювали. Понад 400 статей присвячено тлумаченню малозрозумілих слів, а також окремих уривків Святого Письма.

Художнє оздоблення Ізборника Святослава надзвичайно ефектне. У ньому є малюнки знаків зодіаку, що приваблюють своєю безпосередністю, ясністю задуму. У них виразний місцевий колорит. Наприклад, стрілець зображений чоловіком із підстриженим, як у русичів, волоссям, зодягненим у коротку туніку з підібраними полами.

«Ізборник 1076 року» — пам'ятка давньоукраїнського перекладного письменства, яка також була створена для чернігівського князя Святослава Ярославича. Він містить різноманітні богословські твори й

Доля Остромирового Євангелія складалася драматично. Перший її власник Остромир був невдовзі вбитий у військовому поході. Рукопис знаходився і втрачався, ставав то жертвою грабіжника, то об'єктом наукового вивчення, неодноразово видавався, а його уривки входили до програми шкіл. Таким чином, «Остромирове Євангеліє» — найдавніша точно датована рукописна пам'ятка, створена на Русі. У ній є такі мовні особливості, які згодом стали характерними для мови українського народу. Це одне із важливих джерел вивчення старослов'янської й давньоруської мов.

Перший Ізборник — це список із болгарського оригіналу, що був перекладом із грецького для болгарського царя Симеона (893–927). «Ізборник 1073 року» переклали тогочасною літературною мовою й присвятили київському князю Святославу Ярославичу (1027–1076) — сину Ярослава Мудрого.

Цікавим є вміщений в «Ізборнику 1073 року» список рекомендованих і заборонених («ложних») книжок, що свідчить про чималий обсяг літератури, яка вже в середині XI ст. була відома в Давній Русі.

замітки на моральні теми, а також з граматики, поетики, риторики, утверджує користь знань і читання книжок.

?? ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Чому перші книги Київської Русі, які дійшли до нашого часу, є богослужбовими?
2. Як було визначено час і місце створення пам'яток?
3. Чим відрізняються Остромирове Євангеліє й Ізборники Святослава?
4. Яким проблемам присвячені Ізборники?
5. Що ви дізналися з опрацьованої статті про художнє оформлення давньоруських пам'яток?

ІНТЕРНЕТ-ДОВІДКА

Доберіть з інтернет-джерел відомості про художнє оформлення давньоруських пам'яток. Дізнайтеся, що таке книжкова мініатюра. Найцікавіші факти повідомте однокласникам.

Перекладна література Біблія як Святе Письмо й художній текст

Біблос — стародавнє сирійське місто, де виготовляли папірус. Греки папірус називали біблосом, а книги, написані на ньому, — бібліями. Згодом від цього слова утворилося багато похідних (наприклад, бібліотека — сховище книг, бібліографія — опис книг за певними параметрами).

■ Острозька Біблія. XVI ст.

Вивчення давньої української літератури не випадково починається з Біблії. Хоча це пам'ятка не українська, проте її вплив на культуру нашої країни, як і всього світу, величезний. Біблійні образи й мотиви наявні в мистецтві, людській свідомості й повсякденні. Тому, якщо не знати Біблію, неможливо вивчати літературу, бо українські письменники постійно зверталися до цієї скарбниці мудрості, запозичували образи, мотиви, використовували цитати, афоризми.

Ця книга містить норми поведінки й законодавства, історичні оповіді, міфи та легенди, інтимну лірику, притчі, приказки й багато іншого. Біблія — священна книга іудеїв і християн, релігійна та

ПРЯМА МОВА

Біблію називають Святим Письмом, Словом Божим, Одкровенням, Книгою Книг, Книгою спасіння. Постійна назва — Біблія — утвердилася серед християн з IV ст. н. е. Вперше так назвав її у IV столітті Іоанн Златоуст (константинопольський патріарх).

Людмила Скорина

■ Анджело
Бронзино.
Св. Марк XVI ст.

літературна пам'ятка світової культури — отримала назву від грецького слова «біблос», що означає «книга».

Біблія складається із двох частин — **Старого** та **Нового Заповітів**. Слово «завіт» означає договір, союз Бога з людьми.

Першу частину, у якій йдеться про союз бога з іудейським народом, називають **Старим Заповітом**. Він написаний давньоєврейською мовою й складає більшу частину загального тексту Біблії. Структура й тематика його досить складна. У ньому йдеться про ранню історію Землі та людства, оповідається про ізраїльський народ з часу його появи до V ст. до н. е. Книги Старого Завіту умовно можна поділити на три групи: історичні, поетичні, пророчі. Основною частиною є *П'ятикнижжя*, у якому розповідається про створення Богом світу і людини, про гріхопадіння Адама та Єви, всесвітній потоп, про правила життя, викладені в десяти заповідях.

У **Новому Завіті** йдеться про союз Бога з усім людством, що ґрунтується на вченні та діяльності Ісуса Христа та його учнів. Книги Нового Завіту вважаються Святим Письмом лише у християн, вони були написані грецькою народною говіркою — койне, міжнародною мовою того часу. Це 5 історичних книг (Євангелія та Діяння святих апостолів); 21 послання; Одкровення Івана Богослова. В епічній частині розповідається про життя, учен-

■ Кораваджо.
Св. Матвій. XVI ст.

■ Ель Греко.
Св. Іоанн. XVI ст.

1

2

1. Євангеліст Лука, львівський «Апостол» 1574 року (гравюра).

2. Сторінка Острозької Біблії 1581 року.

Ми вживаємо яскраві біблійні вирази, не завжди усвідомлюючи, звідки вони запозичені, згадуємо змія-спокусника, цапа-відбувайла, заборонений плід або гірку чашу, начебто ці образи існують окремо від Книги Книг. Це стосується й афоризмів: *око за око, зуб за зуб, за сімома замками, служити золотому тільцю* та багатьох інших.

ня, чудеса, смерть і воскресіння засновника християнської релігії Ісуса Христа (Чотири євангелія Матвія, Марка, Луки й Івана), про діяльність його учнів (апостолів). Книга «Апокаліпсис» (одкровення) — пророцтво про останні часи людства, кінець світу й Страшний суд над живими й мертвими. Особливим різновидом писаних релігійних творів, що належать до новозавітної біблійної традиції, стали Євангелія (грецьк. euaggeliŏn — «добра звістка»; тут — «благовістя»), які становлять чотири варіанти життєпису Ісуса Христа.

Біблія має свою неповторну історію створення. Вона виникала на трьох континентах: в Європі, Азії, Африці, тому писалася трьома мовами — давньоєврейською, арамейською, давньогрецькою. Створювалася Книга Книг упродовж тривалого часу: з XII ст. до н. е. до II ст. н. е. Святе Письмо перекладене більш ніж 1800 мовами й досі залишається книгою, що виходить найбільшими накладками у світі, а отже, має величезну кількість читачів.

Біблійний текст справді унікальний, це ціла низка літературних жанрів. Серед них трапляються й властиві іншим стародавнім літературам, і специфічні, що визначають особливості Біблії як релігійного тексту. Це байки й притчі з алегоричним і символічним смислом, героїчний епос, що зображує насамперед особисті приклади релігійної відданості. Це псалми як співана молитва і біографії царів і пророків, Пісня пісень — натхненна любовна лірика й Апокаліпсис з похмурими містичними символами. Понад половину всієї Біблії складають поетичні тексти: фрагменти П'ятикнижжя, майже всі повчальні і пророцькі книги Старого Завіту, що написані віршами; більшість притч Ісуса в Новому Завіті. Віршована форма значної частини біблійного тексту

була втрачена під час численних перекладів. Однак сила книги настільки вагома, що і в перекладах і переспівах вона залишається скарбницею виразного слова.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Назвіть, з яких частин складається Біблія.
2. Про що йдеться у Старому Завіті?
3. Чому присвячено Новий Завіт?
4. Які жанри представлені в Біблії?
5. Чому втрачена поетичність більшої частини пам'ятки?
6. Якими мовами була написана Книга Книг?
7. У чому унікальність Біблії як тексту? Наведіть приклади.

ІНТЕРНЕТ-ДОВІДКА

В інтернет-джерелах прочитайте історію віднайдення Кумранських сувоїв, відтворіть її в міні-коміксі.

Легенда про Вавилонську вежу

У початкових главах Книги Буття Старого Завіту йдеться про походження людини, проте чому вона змогла заговорити, залишено поза увагою, начебто мова є її вродженим даром. Розмаїтість мов різних народів видавалася загадковою, звідси й виникали легенди, одна з яких увійшла до тексту Святого Письма.

У легенді оповідається, що спочатку всі люди говорили однією мовою. Коли нащадки синів Ноевих дійшли до великої рівнини Сеннаар (Шумер, згодом Вавилон), вони вирішили збудувати місто та звести башту, вершина якої сягне до неба. Мета такої споруди — прославити своє ім'я та згуртуватися, щоб не розпорошитися по всій землі. Проте Бог, побачивши місто та

Від цієї легенди походить кілька значень вислову *вавилонська вежа*: велика споруда; незавершений проект; змішання чогось, хаос.

 Пітер Брейгель.
Вавилонська вежа. XVI ст.

У 1899 році у 100 кілометрах на південь від Багдада виявили руїни забутого Вавилону, чим підтвердили біблійну легенду про вежу. Зокрема знайшли квадратний фундамент храму Етеменанки. Зіккурат (піраміда-храм) Етеменанки («Храм наріжного каменя неба і землі») мав 7 ярусів, розфарбованих у різні кольори. Кожен ярус — храм якомусь божеству, яких було безліч у Вавилоні. На вершині стояла золота статуя Мардука, верховного бога вавилонян. Висота Етеменанки, за реконструкцією археологів, була 91 метр, на ті часи це досить значна будівля. Стародавній людині піраміда справді здавалася сходами на небо, а будувалися вони з обпалених глиняних цеглин, як і написано в Біблії.

вежу, розгнівався й вирішив змішати мови, щоб люди перестати розуміти одне одного.

Напевне, основна причина — це гордіня, яку б викликав успіх такого будівництва. Недаремне ж Господь сказав, коли побачив початок роботи: «Не буде тепер нічого для них неможливого, що вони замишляли чинити» (Буття 11:6). Зрештою Бог змішав мови будівників, вони перестали розуміти один одного й розбрелися по всій землі. Місто ж, яке почали зводити, залишилося недобудованим.

Прочитайте біблійну легенду про Вавилонську вежу.

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МУЗ

Густавові Доре, який створив у 1886 році 230 гравюр до Біблії, вдалося найбільш повно охопити зміст усіх книг Старого і Нового Завітів. Біблійні ілюстрації цього митця досі вважаються класичними й продовжують відтворюватися в багатьох країнах світу.

Який з епізодів легенди зображений на гравюрі? Як художник передає емоційний стан людей?

Легенда про Мойсея

Одним із центральних сюжетів Старого Завіту є історія Мойсея, зокрема його особливої місії: пророк звільнив єврейський народ від влади єгипетського фараона. Достовірних відомостей про Мойсея нема, тому ця історія вважається легендою.

Густав Доре.
Вавилонська вежа. XIX ст.

■ П'єтро
Перуджино.
Вихід Мойсея
з Єгипту.
XV ст.

Про життя пророка оповідається дуже докладно. У рік його народження фараон Рамзес II наказав утопити в Нілі всіх новонароджених єврейських дітей. Перші три місяці мати ховала Мойсея, потім вона просмолила кошик, поклала туди своє дитя й пустила Нілом. Хлопчика побачила дочка фараона, принесла в палац і виховала. Попри це, Мойсей знав, якого він роду, і не став поклонятися численним богам Єгипту, а дотримувався вірування своїх предків. Чоловік страждав, коли бачив муки народу, і зрештою, ставши свідком жорстокого поводження наглядача зі своїм одноплемінником, у пориві люті вбив ката. Тому Мойсей мусив тікати, згодом став пастухом, одружився. У вісімдесят років на нього сходить одкровення Господа: пророк побачив кущ тернини, який палахкотів полум'ям, але не згорав. Бог наказав чоловікові повернутися в Єгипет і відвести свій народ у землю обітовану, звільнивши від тривалого рабства. Однак на шляху будуть численні труднощі. Щоб у пророка була можливість їх подолати, йому було даровано вміння творити чудеса.

Десять разів мусив Мойсей ставати перед фараоном, попереджаючи його про карі Божі. Після кожного нещастя фараон погоджувався відпустити народ Ізраїля, але передумував. Лише після десятого єврейські раби стали вільними. У перші місяці подорожі Мойсей піднявся на вершину гори Сінай за настановами Господа, де відбувся діалог між Богом і його пророком, тоді й були отримані десять заповідей, які стали осно-

■ Рембрандт. Мойсей
і скрижалі Закону.
XVII ст.

вою законодавства народу Ізраїлю. Сорок років євреї мандрували по пустелі, поступово стаючи ревними виконавцями тих заповітів, які дав їм Господь. Народ ізраїльський все ж дістався до Землі Обітованої, проте сам пророк так і не дійшов до неї, і смерть його була таємницею.

Прочитайте біблійну легенду про Мойсея.

ІНТЕРНЕТ-ДОВІДКА

В інтернет-джерелах прочитайте про образ пророка Мойсея в однойменній поемі Івана Франка.

Притча про блудного сина

Притча про блудного сина викладена в Євангелії від Луки. Зміст її, на перший погляд, досить простий. У батька було два сини, один — слухняний і працелюбний, другий — гульвіса й марнотратний. Зрештою молодший син полишив рідну домівку, але на чужині зазнав горя й поневірянь.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Притча — це повчальна алегорична розповідь, мета якої роз'яснити духовні або моральні істини. Сюжет її образний, заснований на спостереженнях із суспільного життя.

■ Рембрандт.
Повернення блудного
сина. XVII ст.

Батько ж продовжував його любити і чекати, а після повернення прийняв з радістю, навіть улаштував пишний бенкет. Цим був подивований старший син, який не захотів заходити до дому і дорікнув батькові: «Ось я стільки років служу тобі і ніколи заповіді твоєї не переступав, але ти ніколи не дав мені й козеняти, щоб мені повеселитися з друзями моїми. Коли ж цей син твій, що змарнував добро своє, прийшов, ти заколов для нього відгодоване теля». На що батько пояснює, чому так зрадив поверненню сина: «А через те треба було радіти і веселитися, що брат оцей твій був мертвий і ожив, пропадав і вернувся». Щоб зрозуміти сенс притчі, необхідно знати й те, що їй передуює: Ісус порівнює радість Бога від каяття грішника із радістю пастуха сотні овець, коли він знайде одну, яка заблукала.

У притчі про блудного сина йдеться передусім про любов Бога до свого творіння, а разом із тим про любов батьківську, що все прощає, любов кожного з нас до свого ближнього.

Прочитайте біблійну притчу про блудного сина.

ІНТЕРНЕТ-ДОВІДКА

За допомогою інтернет-джерел знайдіть ілюстрації Т. Шевченка до притчі про блудного сина. Ознайомте з ними однокласників (за можливості, в соціальних мережах).

Українські переклади Біблії

До XIX ст. в Україні вжитку були тексти Біблії, перекладені старослов'янською та давньоруською мовами. Тому в добу становлення нації очевидно стала необхідність українського перекладу.

Першим за цю важливу справу взявся видатний український письменник Пантелеймон Олександрович Куліш, який залучив до цієї праці І. Нечуй-Левицького та науковця Івана Пулюя. На жаль, один з варіантів загинув у пожежі, а згодом смерть Куліша не дозволила закінчити переклад. Продовжив і завершив цю роботу І. Нечуй-Левицький. Перший переклад було видано в 1903 р. за межами Російської імперії

Наступний переклад Біблії здійснив священник, український письменник Іван Огієнко (митрополіт Іларіон). Він прагнув перекласти Біблію сучасною українською мовою, якомога точніше передавши зміст оригіналу. Огієнко працював над перекладом з 1931 по 1938 р., але й пізніше вдосконалював текст для нових видань. У 1942 р. був опублікований «Новий Завіт і Псалтир». Повний переклад «Біблії або книг Св. Письма Старого і Нового Завіту» з'явився в Лондоні 1962 р..

Третій переклад належить науковцю, священнику Іванові Хоменку. Його тексти вирізняються наближенням до оригіналу, гарною літературною українською мовою.

Найсучаснішим є переклад Біблії, зроблений Рафаїлом Турконяком.

Рафаїл Турконяк не лише подорожував святими місцями, вивчав давньоєврейську й грецьку мови, а й задіяв сучасні інформаційні технології: у пам'ять комп'ютерів увів усі можливі тексти Біблії (грецький, латинський, церковнослов'янський, український). Щоб набирати текст старослов'янською, отець Рафаїл власноручно створив шрифт, вимальовуючи на комп'ютері кожну літеру. Зараз він є головою перекладачів Українського біблійного товариства, які працюють над новим перекладом Біблії.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Чому саме в XIX ст. постала проблема перекладу Біблії українською?
2. Хто став першим перекладачем Святого Письма?
3. Чим різняться між собою переклади XX ст.? Відповідь обґрунтуйте.

ПРАЦЮЄМО ЕКСПЕРТАМИ

Об'єднайтеся в три групи експертів. Доберіть по три приклади використання біблійних сюжетів й образів із живопису, кінематографа, музики. Ознайомте на уроці однокласників з вашим дослідженням.

Використання біблійних тем, сюжетів, мотивів, образів у зарубіжній і українській літературах

Незнання Біблії ускладнює сприйняття не лише тексту, неясними стають навіть назви.

Перечитаймо хоча б заголовки поезій Тараса Шевченка «Подражаніє 11 псалму», «Во Іудеї во дні они», «Осії. Глава XIV», «Марія», «Саул», «Подражаніє Іезекіїлю», де використані мотиви Старого Завіту.

Упродовж двох тисячоліть митці засвоювали зі Святого Письма жанрові і стилістичні форми, сюжети, образи, поетичний дух і моральні настанови. Художники втілювали біблійні сюжети на фресках і гравюрах, полотнах і папері, саме зі Старим і Новим Заветом пов'язані найвідоміші праці Рембрандта та Леонардо да Вінчі, Рафаеля і Тінторетто, Мікеланджело й І. Крамського. У музиці з'явилися окремі жанри, пов'язані з Біблією: страсті й ораторії, а з часом увага композиторів до старозавітних та євангельських тем поширилася на різні музичні жанри — від оперних творів (В. А. Моцарт, Ж. Б. Люлі, К. Сен-Санс, Р. Штраус) до мюзиклів (Ендрю Ллойд Веббер і Тіма Райс, «Ісус Христос — суперзірка»).

Найрозмаїтіше відображення знайшла Біблія в літературі: Данте Аліг'єрі, Вільям Шек-

 Марк Шагал.
Біблійне послання. XX ст.

спір, Джордж Гордон Байрон, Генріх Гейне, Олександр Пушкін, Томас Манн, Стефан Цвейг, Моріс Метерлінк — ось лише невелика частина найвідоміших майстрів слова, у творах яких переповідаються або переосмислюються біблійні сюжети.

У давній українській літературі біблійні книги сприяли становленню оригінальних творів. Теми, образи й посилання на Біблію знаходимо в літописах. Література XV–XVIII століть також позначена впливом Святого Письма. У новій українській літературі теми й образи біблійних книг з'являються переважно як алегорії, переосмислюються авторами, стають мандрівними сюжетами.

До біблійної тематики зверталися також митці XIX століття: М. Костомаров, М. Старицький, Б.-І. Антонич, Г. Хоткевич та інші. У XX столітті це не лише представники літератури діаспори (Т. Осьмачка, У. Самчук, Є. Маланюк), а й митці материкової України (П. Тичина, М. Зеров, М. Рильський, Л. Костенко, І. Драч).

У XX–XXI століттях біблійні сюжети втілювалися в сучасних видах мистецтва — кінематографі та мультиплікації, які популяризують Книгу Книг і виховують у глядача християнські чесноти.

МОВЛЕННЄВИЙ ТРЕНАЖЕР

З'ясуйте, з яким епізодом Біблії пов'язаний фразеологізм, поясніть його значення.

Принести пальмову гілку
Повернутися на Землю Обітовану
Манна небесна
Посипати голову попелом
Голгофа (іти на Голгофу)
Вовк в овечій шкурі

Всесвітній потоп
Голос волаючого в пустелі
Дерево пізнання добра і зла
Не лишити каменя на камені
Тернистий шлях
Умивати руки

ПІДСУМКОВА РОБОТА

Напишіть есе на одну з тем, спростувавши або підтвердивши припущення.

➔ 1. Прийняття християнства сприяло розквіту культури в Київській Русі.

☐ підтвердити

☐ спростувати

➔ 2. У притчах утверджуються моральні цінності.

☐ підтвердити

☐ спростувати

ПАМ'ЯТКИ ОРИГІНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ КНЯЖОЇ РУСИ-УКРАЇНИ

ПІДТВЕРДИТИ ЧИ СПРОСТУВАТИ

- ➔ Єдиний автор «Повісті временних літ» — Нестор Літописець.
☐ підтвердити ☐ спростувати
- ➔ «Слово о полку Ігоревім» — створений значно пізніше художній текст.
☐ підтвердити ☐ спростувати

Літописи як історико-художні твори

Літо́пис — історико-літературний твір, у якому найголовніші події записувалися в хронологічному порядку, за роками (давньоруською — «літами»).

■ Сторінка літопису
«Повість временних літ»

Літописи — пам'ятки літератури давньої Русі. Це щорічні записи, до яких входять оповіді, легенди, біографії. Історики пов'язують виникнення літописання на території Русі-України із прийняттям християнства й появою слов'янської абетки, що створили просвітителі Кирило й Мефодій. Літописання в княжій Русі-Україні почалося в Києві, переважно при монастирях, зокрема Києво-Печерському, Видубецькому, та княжих дворах. Перше літописне зведення, що дійшло до нас під назвою «**Повість временних літ**», було укладене на початку XII століття. Оригінал його був втрачений, збереглися лише пізніші списки (копії). «Повість временних літ» стала основою подальшого літописання в Києві та інших містах Русі. Продовженням «Повісті временних літ» був «Київський літопис», є відомості про чернігівський, переяславський і галицький літописи, які загалом не збереглися, вірогідно, їхні фрагменти увійшли до інших літописів.

Автором першого з давньоруських літописів вважають Нестора Літописця, ченця Києво-Печерської лаври, як вказано на початку тексту, хоча науковці досі дискутують щодо цього.

Умовно літопис називають за його першим реченням: «Повість минулих літ Нестора, чорноризця Феодосійського монастиря Печерського, звідки пішла Руська земля, і хто в ній почав спершу княжити, і як Руська земля постала». Можливо, **Нестор** є не автором, а укладачем літописного зведення. Але в будь-якому разі «Повість временних літ» доводить, що її творець — зрілий і мудрий мислитель, що написав цілісний історико-філософський і літературний твір винятково високого рівня, який вирізняється з-поміж середньовічного письменства.

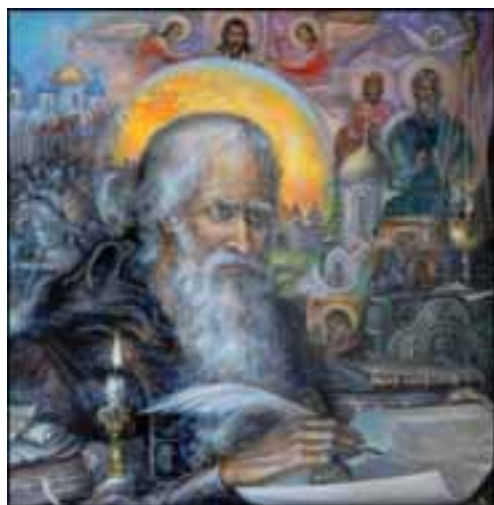
«Повість временних літ» починається переказом біблійних оповідей (про розподіл світу між синами Ноя та легендою про Вавилонську вежу), міркуваннями щодо розселення слов'ян і легендою про апостола Андрія. Далі літопис оповідає про інші народи, протиставляючи поганські звичаї християнським, і зрештою простежує історію князів київських: від легендарних Кия, Щека й Хорива та сестри їхньої Либеді, запрошення варягів і до втрати Києвом позицій головного міста.

■ Переказ «Повісті временних літ» сучасною українською мовою

■ Володимир Слєпченко.
Нестор
Літописець.
1999 р.

■ Андрій
Зеленський.
Нестор
Літописець.
2006 р.

Цікаво, що в літописі йдеться як про реальні племена, так і про легендарні, наприклад, про амазонок. Принагідно наводяться цитати з Біблії, зокрема Старого Завіту, розмірковується про важливість винайдення слов'янської писемності, уславлюється діяльність Кирила й Мефодія.

Водночас у тексті є уривки справжніх історичних документів — фрагментів угод князів Олега та Ігоря з візантійськими імператорами.

ПРЯМА МОВА

Поляни мали звичай своїх предків, тихий і лагідний, і поштивість до невісток своїх, і до сестер, і до матерів своїх /.../ радимичі, і вятичі, і сіверяни один обичай мали: жили вони в лісі, як ото всякий звір, їли все нечисте /.../ А коли хто вмирав — чинили вони тризну над ним, а потім розводили великий вогонь і, поклавши на вогонь мерця, спалювали.

«Повість временних літ»

ПРЯМА МОВА

Нестор зв'язав руську історію зі світовою, надав їй центрального значення в історії європейських країн. Показати Руську землю серед інших держав світу, довести, що руський народ — не без роду й племені, що він має свою історію, якою має право пишатися, — такою була прекрасна для свого часу мета, яку поставив перед собою складач «Повісті».

Дмитро Лихачов

Вважають, що літописні згадки про деякі з історичних фактів ґрунтуються на народних переказах (зокрема про переможний похід київського князя Олега на греків, бо в часи його правління традицій літописання ще не існувало). Перебіг історичних подій за роками містить легендарні оповіді про Кожум'яку та про облогу Білгорода печенігами. Паралельно викладено такі важливі події, як заснування Києво-Печерського монастиря, «усобиці» (ворогування) між синами Ярослава, напади половців на Київ, з'їзди князів. Автор оповідає не лише про зовнішню реальність, він спостерігає психологію окремих державних діячів: так, зауважує, як змінився князь Володимир після хрещення Русі, став допомагати бідним і немічним. Отже, «Повість временних літ» надає всебічну інформацію про життя, культуру, звичаї наших пращурів.

«Повість временних літ» не має аналогів у середньовічній європейській історіографії. Літописець зумів висловити власний погляд на історію своєї країни. Установлено, що ще до роботи над «Повістю временних літ» Нестор написав «Читання про святих князів-страстотерпців Бориса і Гліба», де засудив князівські усобиці. Після «Читання» Нестор створив «Житіє» одного із засновників Києво-Печерської лаври — Феодосія Печерського, яке разом із «Повістю временних літ» належить до шедеврів літератури Київської Русі.

Українська православна церква встановила Орден преподобного Нестора Літописця I, II, III ступеня. Це відзнака, якою нагороджуються церковні та державні діячі, журналісти, письменники, освітяни за особистий внесок у видавничу, церковно-літературну та письменницьку діяльність, а також за поширення ідеалів православ'я в суспільно-політичному житті України.

Літописи — це історичні, літературні твори, які мають велике значення. Вони допомагають зрозуміти самотність націй, створюють картину історичного розвитку нашої держави. Ці твори ввібрали в себе книжкові й фольклорні традиції літератури Київської Русі.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Що таке літопис?
2. У чому історичне й культурне значення літописання?
3. Який історичний період охоплює «Повість временних літ»?
4. Наскільки достовірна історична інформація літописів?
5. Що відомо про автора «Повісті временних літ»?

ЛІТЕРАТУРА В КОЛІ МУЗ

Опишіть, як скульптор у своєму задумі показав відповідальність літописця перед прийдешніми поколіннями за відтворення історичної правди.

ІНТЕРНЕТ-ДОВІДКА

Знайдіть в інтернет-джерелах портрети Нестора Літописця. Яким уявляли цього історичного діяча художники різних часів? Зробіть висновки.

Пам'ятник Нестору Літописцю поблизу Києво-Печерської лаври. Скульптор — Ф. Согоян, архітектор — М. Кислий. 1988 р.

«Поученьє Володимира Мономаха дітям»

Чимало творів давньої літератури втрачено, але те, що дійшло до нас, є свідченням творчої сили й таланту наших предків. Так, **«Поученьє Володимира Мономаха дітям»** є унікальним твором за змістом і побудовою.

■ Пам'ятник Володимирові Мономаху
в м. Прилуки. Скульптор — С. Кантур. 1992 р.

Володимир Мономах княжив з 1113 р. до 1125 р., був онуком Ярослава Мудрого, очолював походи проти половців, непримиренно ставився до усобиць. За його князювання зміцнилась єдність Київської Русі, поліпшився добробут русичів, розвивалася культура. Князя поважали за межами Русі. Володимир Мономах був освіченою людиною, знавцем перекладної та оригінальної літератури.

«Поучення Володимира Мономаха дітям» охоплює період від 1066 до 1117 рр., тобто князь Володимир написав його в досить поважному віці, щедро поділившись життєвим досвідом.

Володимир Мономах вважав, що дітей потрібно і виховувати, і давати їм ґрунтовну освіту. Повчання його не абстрактні, він наводить конкретні приклади, стверджує, що доброчесність допомагає жити по справедливості, закликає турбуватися про бідних, сиріт і вдів, не дозволяти сильним зневажати простих людей.

«Поучення Володимира Мономаха дітям» складається з трьох частин: *вступної*, *повчальної* та *автобіографічної*, які пов'язані між собою. У вступній частині Мономах засвідчує своє авторство, згадує про причини, які спонукали його взятися за перо: категоричну відмову брати участь у князівських чварах та душевний неспокій, пов'язаний з порушеннями мирних договорів.

Повчальна частина містить напучування, що ґрунтується на принципах християнської моралі: слухатись старших, шанувати молодих, остерігатися гордині, брехні, пияцтва й розпусти, поважати жінок, бути пильним під час походів і чимало інших порад. Чи не найбільшим злом, на думку автора, є лінощі, що нищать люди-

■ Володимир Мономах.
Історична реконструкція. XX ст.

Мономах змальовує ідеальний образ мудрого і справедливого володаря, яким бажав бачити не лише своїх синів, а й князів з інших родин. У час братовбивчих князівських міжусобиць звернення Мономаха було особливо актуальним.

ну. Отож князь мусить бути справедливим, не боятися праці, дбати про збереження й зміцнення рідної землі. Автор, аргументуючи споради, наводить факти з власного життя, застерігає дітей від нерозважливих вчинків: сам князь добровільно поступився Олегові Чернігівським князівством, відмовився від участі у змові братів проти Ростиславичів, здійснив мало не сотню успішних походів, уклав два десятки мирних угод із половцями.

Володимир Мономах постає непересічною особистістю, спроможною не лише очолювати могутню державу, а й бути турботливим батьком, талановитим письменником, мудрим наставником.

ІНТЕРНЕТ-ДОВІДКА

Знайдіть в інтернет-джерелах біографію Володимира Мономаха й порівняйте з уявленням про нього, що склалося після прочитання тексту «Поученьє Володимира Мономаха дітям».

«Києво-Печерський патерик»

Києво-Печерська лавра — один з духовних символів українського народу. Це не лише старовинний монастир, заснований близько 1051 року, а й давній осередок літописання, іконописання, літературної діяльності та книгодрукування. Найвизначнішим літературним твором, що з'явився в її стінах, вважається **«Києво-Печерський патерик»** (від грецьк. патер — отець) — шедевр житійної літератури. У ньому йдеться про печерських ченців, тобто отців церкви XI–XIII ст. Довго патерик поширювався в рукописах, а потім неодноразово перевидавався. Перше друковане видання підготував Інокентій Гізель у 1661 р.

■ Видання «Патерика» 1702 р.
Друкарня Києво-Печерської лаври

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

Житійна література (житія, агіографія — грецьк. *hagios* — святий, *grapho* — пишу) — життєписи знаменитих єпископів, патріархів, монахів, світських осіб, визнаних святими християнською церквою. Літературний жанр, що відрізняється від просто біографії релігійною спрямованістю.

■ Гравюра Леонтія Тарасевича до друкованого видання «Патерика». XVII ст.

ПРЯМА МОВА

«Патерик» і «Кобзар» — це були дві найпопулярніші українські книги /.../ Не «Слово о полку Ігоревім», не «Закон і благодать», не літописи, а патерик став тим вічно відновлюваним, поширюваним, а з початком нашого друкарства — неуханно передрукованим твором старого нашого письменства, «золотою книгою» українського письменного люду, джерелом його літературної утіхи і морального поучення.

Михайло Грушевський

В основу першої збірки переказів про Києво-Печерську лавру покладено три твори Полікарпа й Симона: про перших печерських чорноризців, спорудження печерської церкви та чернече життя. У цьому варіанті збірка не дійшла до наших днів. У пізніших редакціях мало змінювалися попередні тексти, але весь час додавалися нові. Окрім одинадцяти оповідань Полікарпа та дев'яти — Симона, патерик поповнили два твори Нестора Літописця («Читання про Бориса та Гліба» і «Житіє Феодосія Печерського»), десять повчань святого Феодосія й ще низка фрагментів із творів київських літописців.

Патерик складається з 38 «слів»-частин, розлога назва кожної з яких є по суті їх коротким змістом. Наприклад, «Слово про прихід майстрів церковних із Царгорода до Антонія та Феодосія» (розуміємо, що йдеться про задум побудови монастиря) або ж «Про Єразма чорноризця, котрий розтратив майно своє на святі ікони й тим Спасіння набув». Патерик описує історію Києво-Печерського монастиря, оповідаючи реальні та легендарні сюжети, водночас наводить відомості з історії Київської Русі, зокрема Києва. Возвеличуючи православну віру, у збірнику вшановуються наші предки, їх патріотизм, милосердя, стійкість у випробовуваннях.

❓ ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Чому Києво-Печерська лавра стала видатним культурним центром?
2. Що таке житійна література?
3. Назвіть відомих історичних осіб, причетних до створення «Києво-Печерського патерика».